

Research articles

The pattern of oral health care for preschool children at Palan sub-district Payakkaphumpisai district Maharakham province

Soisurin Noibuddee

Master Degree students,
Master Degree of Public Health,
Faculty of Public Health
Maharakham University

Songkramchai Leethongdee

Ph.D. Assistant Professor,
Faculty of Public Health,
Maharakham University

Sura visetsuke

Provincial Chief Medical Officer, Public
Health Office of Roi-et Province

Abstract

This action research aimed to study the underlying pattern of oral health care for preschool children. The sample of 30 participants as parents and networks at Palan sub-district, Payakkaphumpisai district, Maharakham province. The sample should participate in learning activities according to technology of participation and the operation plan. Data were collected by questionnaire, a meeting/focus group discussion note-taking form and interview form, descriptive statistics were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation. In addition, an inferential statistics as a paired samples t-test.

The results showed that the pattern of oral health care for preschool children was arising from the participation of the community idea. Community parents and networks participating in the research had been involved in six stages of development: 1) study general situation and community participation 2) made a study trip at hospital visit 3) participatory action conference 4) implement a plan 5) evaluate the result of development process 6) conclusion of the result. The result showed that a mean score of participation of the parents and networks before and after the implementation had been increased significantly at ($p < 0.01$) found that preschoolers have reduced the incidence of dental caries.

In summary of the key success of this study was arising from the participation of the community idea, as the flag change tooth of the area that could be applied to development of similar areas.

Keyword : Development; Participation; Oral Health care.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปาก เด็กก่อนวัยเรียน ชุมชนตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สร้อยสุรินทร์ น้อยบุดี

นิสิตสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ดร.สงครามชัย สิทธิทองดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สุระ วิเศษศักดิ์

นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประสิทธิภาพการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและเครือข่ายในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนตำบลปะหลานหมู่ที่ 13 อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ด้วยการคัดเลือกแกนนำชุมชนจากกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน จำนวน 30 คน โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา และใช้เทคนิคแนวคิดเทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการประชุม รวมทั้งการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้สถิติการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้วยการทดสอบ Paired Samples t- test ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ชุมชนตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่เกิดจากแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัยได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอนตามกำหนดไว้ 6 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาบริบทและข้อมูลพื้นฐานสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การศึกษาดูงานการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพแบบชุมชนมีส่วนร่วม 3) การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4) การปฏิบัติตามแผน 5) ประเมินผลการดำเนินงาน 6) การสรุปบทเรียน ผลการศึกษาเชิงปริมาณ พบว่า คะแนนเฉลี่ยการมีส่วนร่วมก่อนและหลังการดำเนินงานมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.01$) พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนมีอัตราการเกิดโรคฟันผุลดลง

โดยสรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จในครั้งนี้คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับพื้นที่ เกิดนวัตกรรมธงสีเปลี่ยนฟัน ซึ่งอาจนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายกันได้

คำสำคัญ : การพัฒนา ; การมีส่วนร่วม ; การดูแลสุขภาพช่องปาก

บทนำ

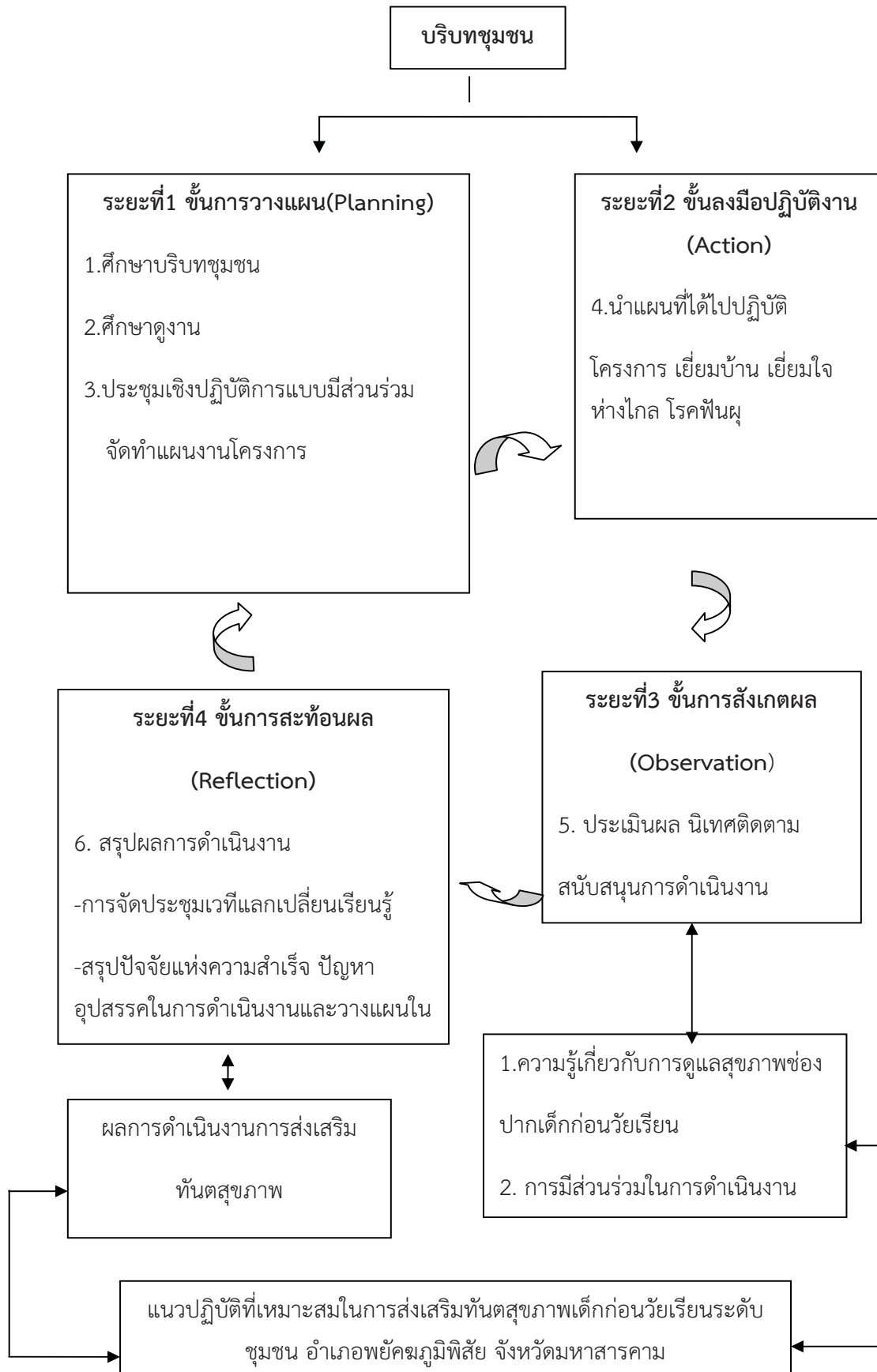
โรคฟันผุเป็นปัญหาที่เด่นชัดในกลุ่มเด็กประเทศกำลังพัฒนาเมื่อไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างทันท่วงทีโรคจะลุกลามและสูญเสียฟันในที่สุดส่งผลต่อพัฒนาการ สุขภาพ การสบฟัน และการเรียน โรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนยังคงเป็นปัญหาทันตสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน กองทันตสาธารณสุขสำรวจสภาวะปราศจากฟันผุของเด็กอายุ 3 ปี โดยรวบรวมเป็นฐานข้อมูลสภาวะปราศจากฟันผุของเด็กอายุ 3 ปี ระดับประเทศ พ.ศ. 2555 ได้กำหนดเป้าหมายให้เด็กอายุ 3 ปี มีฟันผุไม่เกินร้อยละ 50 ผลการสำรวจระดับประเทศพบว่า เด็กอายุ 3 ปี มีฟันผุร้อยละ 51.7 ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับร้อยละ 50.8 ระดับจังหวัดมหาสารคาม เท่ากับร้อยละ 62.44¹ สำหรับอำเภอพยัคฆภูมิพิสัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลการตรวจฟัน เด็กอายุ 3 ปี พ.ศ. 2553-2555 พบว่าความชุกของโรคฟันผุร้อยละ 68.5, 68.2, 72.7 ตามลำดับ ซึ่งนับว่า ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับระดับจังหวัด และประเทศ

แนวทางที่เหมาะสมสำหรับเด็กกลุ่มนี้ควรเน้นไปที่การป้องกันการเกิดฟันผุตั้งแต่ฟันเริ่มขึ้นซึ่งสามารถป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากได้รับการดูแลอย่างถูกวิธี ช่วยให้สามารถเก็บรักษาฟันให้มีสุขภาพดีและใช้งานได้ เด็กก่อนวัยเรียนยังไม่สามารถดูแลตนเองได้ ในการพัฒนาด้านใดๆ ก็ตามยังต้องการความช่วยเหลือสนับสนุนเป็นอย่างมากจาก พ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีบทบาทในการดูแลเอาใจใส่และสร้างพฤติกรรมที่ถูกต้องให้แก่เด็กโรงพยาบาลพยัคฆภูมิพิสัย ได้มีการดำเนินงานโครงการส่งเสริมทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 โดยมีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การให้ทันตสุขศึกษาแก่ มารดาหรือผู้ปกครองที่พาเด็กมารับวัคซีนในคลินิกเด็กดี การตรวจฟันเด็ก รวมถึงการแจกแปรงสีฟัน

อันแรกของหนูแก่เด็กที่มารับวัคซีนกระตุ้นเข็มที่หนึ่ง เป็นต้น แต่จากผลการสำรวจทันตสุขภาพยังพบว่า มีปัญหาฟันผุในเด็กเล็กสูงมากในอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ซึ่งสะท้อนว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาไม่เพียงพอในการแก้ปัญหาได้ ทั้งนี้ การที่จะแก้ปัญหาทันตสุขภาพในระดับชุมชนจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจระบบสุขภาพโดยรวม วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้ถ่องแท้ จึงจะสามารถกระตุ้นและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมที่จะดูแลสุขภาพของตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพช่องปากจึงควรให้ความสำคัญกับโลกทัศน์ของตัวบุคคลนั้นๆ และผู้มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูเด็กดูแลให้เหมาะสมต่อบริบทที่หลากหลาย มิใช่เพียงการใช้มุมมองของทางการแพทย์ รวมถึงการให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าช่วยทำให้เกิดการดูแลสุขภาพได้ยั่งยืน เพื่อให้การดูแลนั้นมีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมกับบริบท

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและเครือข่ายในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยความสมัครใจ โดยเริ่มต้นจากการร่วมศึกษาสภาพปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมหาแนวทางการแก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติ แล้วมาร่วมติดตามและประเมินผล สะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อปรับปรุง แก้ไข ต่อไป โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ตามนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ของอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ปี 2555-2558 ที่นำหลักการมีส่วนร่วมมาแก้ปัญหาสาธารณสุขในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงาน และส่งผลให้เด็กวัยก่อนเรียน มีสภาวะสุขภาพช่องปากที่ดีในอนาคต

ขอบเขตการศึกษารอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษา

1. การเลือกพื้นที่ศึกษาการเลือกพื้นที่ทำการวิจัยครั้งนี้เลือกพื้นที่แบบ Purposive selection โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ในการดำเนินการวิจัย คือ

1. เป็นตำบลที่มีอัตราการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนสูง

2. การแก้ไขปัญหาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนระดับชุมชนยังไม่มีผลการดำเนินงานเป็นรูปธรรม

3. เป็นตำบลที่มีความพร้อมให้ความร่วมมือ และยินดีเข้าร่วมในการวิจัย คือ ชุมชนตำบลปะหลานหมู่ที่ 13 ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ที่อาศัยอยู่ในตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในช่วง 1 ปี ขึ้นไป ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย เจ้าหน้าที่

สาธารณสุขเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ผ่านการอบรม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เชี่ยวชาญด้านทันตสาธารณสุขจำนวน 46 คน

กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ที่อาศัยอยู่ในตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในช่วง 1 ปี ขึ้นไป ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ผ่านการอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เชี่ยวชาญด้านทันตสาธารณสุขที่สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน มีคุณสมบัติดังนี้ ยินดีและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ

1. สามารถให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน

ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน	ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
อสม. 4 คน	อสม. 4 คน
ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 6 คน	ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 คน
จนท.สาธารณสุข 3 คน	จนท.สาธารณสุข 1 คน
ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน 32 คน	ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน 20 คน
รวม 46 คน	รวม 30 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เป็นเครื่องมือ ที่สร้างขึ้นโดยศึกษาจากแบบสอบถาม พิกุลพร ภูอาบอ่อน³ การพัฒนาระบบการส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน อบต.หนองผือ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเพื่อให้เหมาะสมกับการนำไปใช้ประกอบด้วย 1) แบบทดสอบ ความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน 2) แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน 3) แบบสอบถามความระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินงานพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน 4) แบบบันทึกการสังเกต 5) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียน 6) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

4. ขั้นตอนการศึกษา

แบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการก่อนการวิจัย ระยะปฏิบัติการวิจัย และระยะสรุปผลการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ระยะเตรียมการก่อนการวิจัย

4.1.1 ประสานหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ หน่วยงานเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย โรงพยาบาลพยัคฆภูมิพิสัย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย และผู้นำชุมชนบ้านปะหลาน หมู่ที่ 13 ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินการวิจัย หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลก้ามปู บ้านดอนดี หมู่ที่ 13 เป็นพื้นที่นำเครื่องมือไปทดลองใช้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขามเปี้ย อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคามเป็นพื้นที่ศึกษาดูงาน และได้ประชุมผู้ร่วมวิจัยเพื่อชี้แจงรายละเอียดของวัตถุประสงค์การวิจัย รายละเอียดแผนการจัดกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1.2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน บริบทชุมชน และข้อมูลความชุกของโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน

4.1.3 จัดประชุมกลุ่มผู้ร่วมวิจัยด้วยวิธีการสนทนาแบบมีส่วนร่วม (ORID Method) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้รับทราบปัญหา และวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนปะหลาน หมู่ที่ 13 ตำบลปะหลาน อำเภอ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4.1.4 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วมด้วยวิธีการวางแผนปฏิบัติการ (Action planning method)

4.2 ระยะปฏิบัติการวิจัยปฏิบัติตามแผนงานโครงการ

1. โครงการ เยี่ยมบ้านเยี่ยมใจห่างไกลโรคฟันผุ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.1 จัดทำสื่อให้ความรู้ เรื่องโรคฟันผุ และการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน

1.2 จัดทำ ธงสี แทนสัญลักษณ์การออกเยี่ยมบ้านและสภาพฟันของเด็กก่อนวัยเรียน

ครัวเรือนนั้นรายละเอียดดังต่อไปนี้ ธงสีประกอบด้วยธงสามสี ได้แก่

1) ธงสีแดง มีความหมายว่า เด็กก่อนวัยเรียนมีฟันผุ ยังไม่ได้เข้ารับการรักษา

2) ธงสีเหลือง มีความหมายว่า เด็กก่อนวัยเรียนมีฟันผุ ได้เข้ารับการรักษาทางทันตกรรมและอยู่ในช่วงรักษาโรคฟันผุยังไม่เสร็จสมบูรณ์

3) ธงสีขาว มีความหมายว่า ปราศจากโรคฟันผุ หรือ ได้รับการรักษาทางทันตกรรม จนเสร็จสมบูรณ์แล้ว

1.3 ออกเยี่ยมบ้านครัวเรือนที่มีเด็กก่อนวัยเรียน โดยได้จัดทำกำหนดการออกเยี่ยมบ้านเดือนละ 2 ครั้งคือ วันอังคารแรก และวันอังคารที่ 3 เดือน และมีการออกเยี่ยมบ้านทั้งหมด จำนวน 5 ครั้ง

คือ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ 2557

24 กุมภาพันธ์ พ.ศ 2557

10 มีนาคม พ.ศ 2557

31 มีนาคม พ.ศ 2557

21 เมษายน พ.ศ 2557

ผลการออกเยี่ยมบ้านครัวเรือนที่มีเด็กก่อนวัยเรียนทั้งหมด 32 หลังคาเรือน โดยมีกิจกรรมดังนี้

1) ให้ทันตสุขศึกษา เรื่อง วิธีการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนวิธีการแปรงฟันสำหรับเด็กที่ถูกต้อง การรักษาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียน

2) ฝึกทักษะการแปรงฟันจริงสำหรับเด็ก แก่ผู้เลี้ยงดู ผู้ปกครอง เด็กก่อนวัยเรียน

3) ตรวจสอบสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน และแจ้งผลการตรวจให้ผู้เลี้ยงดู ผู้ปกครอง ทราบ พร้อมทั้งลงบันทึกในสมุดประจำตัวเด็ก “สมุดเด็กก่อนวัยเรียนฟันดี” และมอบให้ผู้เลี้ยงดู ผู้ปกครอง เก็บไว้

4) ออกบัตรส่งตัวเด็กก่อนวัยเรียนที่มีปัญหาสุขภาพช่องปากเข้ารับการรักษาทันตกรรมที่ รพ. พัทธกัญมิพิสัย

5) ปักธง สีแดง สีเหลือง สีขาว ตามสภาพช่องปากที่ตรวจพบ ซึ่ง อสม. ที่ทำการตรวจฟันเด็กก่อนวัยเรียนและจะปักธงไว้หน้าบ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์บอกถึงสภาพของเด็กครัวเรือนนั้น จากครัวเรือนที่ได้ปักธงสีแดง หากผู้ปกครองพาเด็กก่อนวัยเรียนไปเข้ารับบริการรักษาโรคฟันผุ และอยู่ในช่วงรักษาโรคฟันผุยังไม่เสร็จสมบูรณ์ อสม. จะเปลี่ยนธงสีแดงออกและปักธงสีเหลืองแทน และหากรักษาจนเสร็จสมบูรณ์แล้ว อสม.จะปักธงสีขาวแทน ซึ่งหมายถึงสุขภาพช่องปากดี ไม่มีฟันผุในช่องปาก

6) ติดตามการดำเนินงาน โครงการเยี่ยมบ้านเยี่ยมใจห่างไกลโรคฟันผุ เดือนละ 1 ครั้ง

กล่าวโดยสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการเยี่ยมบ้านเยี่ยมใจห่างไกลโรคฟันผุ พบว่า

1. ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็ก มีความยินดี ร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม

2. มีสื่อป้ายไวนิลให้ความรู้เรื่องโรคในช่องปากเด็กจำนวน 5 ป้าย

3. มีธงสี เป็นสัญลักษณ์สภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนของครัวเรือนนั้น ปักไว้หน้าบ้าน

จำนวน 32 ครัวเรือน

4. มีเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนปะหลาน หมู่ที่ 13 ที่ได้บัตรส่งตัวเข้ารับการรักษาทันตกรรมที่โรงพยาบาลพัทธกัญมิพิสัย จำนวน 23 คน รักษาอย่างต่อเนื่องจนเสร็จสมบูรณ์ จำนวน 15 คน อยู่ระหว่างการรักษา 8 คน

นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมีการตระหนักถึงปัญหาการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนมากขึ้น ซึ่งได้ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติการแปรงฟันก่อนนอนให้เด็กก่อนวัยเรียนทุกวัน การตรวจความสะอาดช่องปากหลังแปรงฟัน การพาเด็กก่อนวัยเรียนเข้ารับบริการทางทันตกรรมมากขึ้น

2. โครงการปะหลานร่วมใจเด็กก่อนวัยเรียนฟันดี มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านปัญหาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 1 ครั้ง โดยการเล่าเรื่องประสบการณ์ความสำเร็จ SST (Success Story Telling) ในการดำเนินงานการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนความรู้เชิงประสบการณ์ที่อยู่ในตัวผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน และประชาชนในชุมชน โดยการเล่าประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความสำเร็จในการดูแลสุขภาพช่องปากบุตรหลานของแต่ละคน ว่า มีเทคนิควิธีใดที่ทำให้บุตรหลานไม่เกิดโรคฟันผุ และมีสุขภาพช่องปากที่ดี

2. ให้ความรู้ด้านการดูแลรักษา และ ป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ในเด็กก่อนวัยเรียน ผ่านหอกระจายข่าวเสียงตามสายในชุมชน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

กล่าวโดยสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการปะหลานร่วมใจเด็กก่อนวัยเรียนฟันดี พบว่า การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านปัญหาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียน และการให้ความรู้ผ่านหอกระจายข่าวประชาชนในชุมชนได้รับความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนมากขึ้น และสามารถดูแลสุขภาพ ช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

4.3 ระยะสรุปและประเมินผลการวิจัย

4.3.1 จัดประชุมและถอดบทเรียนทั้งหมดที่ได้จากการวิจัย โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติ

4.3.2 ประเมินระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนโดยใช้แบบสอบถาม

4.3.3 ประเมินความพึงพอใจในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนโดยใช้แบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติเชิงพรรณนาการแจกแจงความถี่และร้อยละ

ผลการศึกษา

1. บริบทชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนตำบลปะหลาดหมู่ที่ 13 พบว่า มีจำนวนเด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 32 คน มีอัตราการเกิดโรคฟันผุสูงมีร้านค้าจำนวนมาก มีความหลากหลายของขนม การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมขวด การมีบุตรเมื่ออายุน้อย การประกอบอาชีพที่เร่งรีบของผู้เลี้ยงดู

การละเลยการดูแลฟันน้ำนม ของเด็กด้วยความเข้าใจว่า อย่างไรเสียฟันน้ำนมก็จะหลุดไปเองตามธรรมชาติและการแก้ไขปัญหาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนระดับชุมชนยังไม่มี การดำเนินงานเป็นรูปธรรม

ผลเชิงปริมาณ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 60) มีอายุระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 53.3) ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง (ร้อยละ 30) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 60) สถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 76.7) ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช (ร้อยละ 50) ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กจากจนท.ทันตสาธารณสุข/ทันตแพทย์ (ร้อยละ 53.3)

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการดำเนินการวิจัย สรุปได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ ก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน (n=30)

ความรู้ เกี่ยวกับระบบการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน	จำนวน (n)	$\bar{x}$	SD	df	t	p-value
ก่อนการดำเนินการวิจัย	30	8.40	3.081	29	12.541	<.001
หลังการดำเนินการวิจัย	30	16.40	2.094			

($p < .05$ *)

จากตาราง 1 คะแนนความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน มีนัยสำคัญทางสถิติ ($t=12.541$, $p\text{-value} < .001$)

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการมีส่วนร่วม ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการดำเนินการวิจัย สรุปได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 เปรียบเทียบคะแนนระดับการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน(n=30)

ระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน	จำนวน (n)	$\bar{x}$	SD	df	t	p-value
ก่อนการดำเนินการวิจัย	30	64.93	3.005	29	11.325	<.001
หลังการดำเนินการวิจัย	30	100.23	17.915			

($p < .05$ *)

จากตาราง 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน มีประสิทธิผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t=11.325$, $p\text{-value} < .001$)

ส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจ ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการดำเนินการวิจัย สรุปได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 เปรียบเทียบคะแนนระดับความพึงพอใจ ก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน(n=30)

ความพึงพอใจต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน	จำนวน (n)	$\bar{x}$	SD	df	t	p-value
ก่อนการดำเนินการวิจัย	30	41.20	3.908	29	13.94	<.001
หลังการดำเนินการวิจัย	30	63.90	9.561		8	

($p < .05$ *)

จากตาราง 3 ระดับความพึงพอใจต่อรูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t=13.948$, $p\text{-value} < .001$)

กล่าวโดยสรุป ผู้ใหญ่บ้าน ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลพยุหะภูมิพิสัย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเทศบาลตำบลพยุหะภูมิพิสัย ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับระบบการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมีระดับการมีส่วนร่วม ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและมี

ความพึงพอใจในการดำเนินงานในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลเชิงคุณภาพ

จากการดำเนินการวิจัย พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนชุมชนตำบลปะหลาดหมู่ที่ 13 อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน 32 คน มีอัตราการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียน ร้อยละ 72 ภายหลังการดำเนินงานการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนตำบลปะหลาด อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ส่งผลให้มีอัตราการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนลดลง คือ ร้อยละ 25 ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินตัวชี้วัดระดับจังหวัด กำหนดให้เด็กอายุ 3 ปี ปราศจากโรคฟันผุไม่เกินร้อยละ 50

ขั้นตอนตามประเมินผล

จากแบบสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นต่อโครงการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนตำบลปะหลาด อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจวัตถุประสงค์โครงการและเห็นด้วยกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากดำเนินการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ไปแล้ว 45 วันพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานอย่างดี ในช่วงเวลาที่มีการจัดกิจกรรมการดำเนินงาน มีภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนได้แก่ พยาบาลวิชาชีพ จากงานเวชปฏิบัติครอบครัว โรงพยาบาลพยัคฆภูมิพิสัย 1 คน กำนันตำบลปะหลาด 1 คน ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลปะหลาด 1 คน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและ

ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน ภาพรวมการดำเนินงาน ตัวแทนชุมชนและชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมมีท่าทีที่สนใจต่อการดำเนินงาน มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดกับผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอ ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่สอดคล้องตรงกัน สรุปได้ 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1. การพัฒนาต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียว 2. การพัฒนาต้องอย่างต่อเนื่อง แก้ไขข้อไม่ดี แล้วพัฒนาข้อต่อไป 3. การพัฒนาต้องมีการประชุม พูดคุย แลกเปลี่ยนกันอย่างสม่ำเสมอ สังเกตเห็นได้ว่าตัวแทนชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และจะขยายการดำเนินงานไปในทุกกลุ่มอายุ

บทวิจารณ์

การพัฒนาศักยภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ทำให้มีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน เช่น การสาธิตการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน การสอนแปรงฟันให้เด็กและผู้ปกครอง กิจกรรมนี้สอดคล้องกับ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พัทธยัสิตา พงศธรภรณ์⁴ พฤติกรรมการป้องกันโรคฟันผุของผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน มีผลต่อการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วัชรภรณ์ เชื้อมกลาง⁵ พบว่า การให้ความรู้และวิธีการปฏิบัติตนเรื่องการดูแลทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนแก่ผู้ปกครอง ผู้ปกครองมีความรู้และการปฏิบัติตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนในการดูแลทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิกุลพร ภูอาบอ่อน³ พบว่า ผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียนมีความรู้เรื่องสาเหตุการเกิดโรคฟันผุ เห็นด้วยว่าการแปรงฟันก่อนนอน และเมื่อมีฟันน้ำนมผุจำเป็นต้องไปรับการรักษา

กิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพช่องปาก เด็กก่อนวัยเรียน มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน สามารถทำให้เกิดความต่อเนื่องได้ด้วยการเสริมพลังทางสังคมให้สามารถทำงานร่วมกันในลักษณะบูรณาการที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน โดยสร้างความตระหนัก สร้างพลัง และปรับเปลี่ยนแนวคิดด้านการดูแลฟันน้ำนม ช่วยส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน สนใจสุขภาพช่องปาก ทั้งด้านความรู้ และพฤติกรรม ซึ่งจะส่งผลให้เด็กก่อนวัยเรียน มีสุขภาพช่องปากและอนามัยที่ดี มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุป

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนเกิดความตระหนักในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนมากขึ้น รวมทั้งเกิดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลอื่นสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน ที่มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิต และบริบทของพื้นที่ ที่สามารถนำไปขยายต่อในชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ชุมชนตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียนทุกคน ที่ให้ความร่วมมือในการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานทันตสาธารณสุข กรมอนามัย พฤษภาคม 2556. *รายงานผลการสำรวจสุขภาพช่องปากระดับประเทศ ครั้งที่ 7* ประเทศไทย พ.ศ 2555.
2. จอนสัน พิมพสาร และวิไลวรรณทองเกิด. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการการดูแลทันตสุขภาพเด็กเล็ก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา *ว.ทันต.สธ.* 2551;13(3):72-80.
3. พิกุลพร ภูอาบอ่อน. การพัฒนาระบบการส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน อบต.หนองผือ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 ขอนแก่น* 2555;19 (1) ตุลาคม 2554 – มีนาคม 2555: 11-26.
4. พัทธัญลีตา พงศธรภูริวัฒน์. *ผลของโปรแกรมทันตสุขภาพที่มีต่อพฤติกรรมป้องกันโรคฟันผุของผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก* วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสุขภาพชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา พ.ศ 2555.
5. วัชรภรณ์ เชื้อมกลาง. การพัฒนาศักยภาพการดูแลทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของผู้ปกครอง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนพิทักษ์ภูเบนทร์ อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิจัย มข.* (บศ.) 2556;13 (1) : 51-62.